

MedieKultur 25

1996

© Forfatterne og Mediekultur

Omslag: John Adam Linneballe, MAA, IDD

Tryk: Werk's Offset, Aarhus

ISSN 0900-9671

Redaktion

Lisbet Borker, Øregård Gymnasium

Hanne Bruun, Aarhus Universitet (ansvarshavende)

Stig Hjarvard, Københavns Universitet (gæsteredaktør)

Christian Jantzen, Aalborg Universitet

Per Jauert, Aarhus Universitet

Karen Klitgaard Poulsen, Aarhus Universitet

Henrik Søndergaard, Københavns Universitet

Thomas Tufte, Københavns Universitet

Anne Tortzen, Miljøministeriet

Redaktions- og tidsskriftadresse

MedieKultur

Fibigerstræde 16

9220 Aalborg Ø

Tlf. 9815 8522, lok. 2974, kl. 8.30-15.30

Giro

4 10 62 96

Priser

Abonnement for 1993/94 (nr. 21+22): 160 kr, 1994/95 (nr. 23+24): 160 kr., 1995/96 (nr. 25+26): 160 kr.

Enkeltnumre: 90 kr.

MedieKultur nr. 1, 2, 3, 10, 14, og 15 er udsolgt (se temaoversigten bagerst i dette nummer)

Ved køb af mindst 5 numre i samme bestilling: 50 kr. pr. eksemplar.

Tidligere numre af det gamle *Massekultur og medier*: 30 kr. pr. eks.

Abonnement og enkeltnumre bestilles ved at indbetale beløbet på ovennævnte giro og angive de ønskede numre.

Udgiver

Sammenslutningen af Medieforskere i Danmark

Indledning

For ti år siden, i 1986, afholdt Sammenslutningen af Medieforskere i Danmark, SMID, et årsmøde om internationalisering af tv-mediet. Den konkrete baggrund for dette emne var dels fremkomsten af nye tv-distributionsformer, satellit og kabel, og dels EF-institutionernes interesse for at regulere medieområdet. Centrale emner i debatten var spørgsmålet om det nationale offentlige monopols fortsatte eksistensberettigelse og den kommende internationalisering og kommerialisering af tv, spørgsmål om trusler mod dansk identitet og betydningen af dansk-produceret tv for opretholdelsen og udviklingen af en sådan kulturel identitet. (1986-årsmødets indlæg er bragt i *MedieKultur* nr. 5).

Siden da er der løbet meget vand i stranden – og mange danske og udenlandske, kommercielle og ikke-kommercielle tv-programmer ud i hybridnet, satellit-tv og det gamle landbaserede sendenet. Det er nærmest blevet trivielt at konstatere, at det europæiske medielandskab – og i særdeleshed de elektroniske medier – har gennemgået en gennemgribende forandring, i antal og størrelse, i politisk og økonomisk organisering, og hvad angår indhold og udtryk. Kort sagt: en europæisk medierevolution har fundet sted.

Dette nummer af *MedieKultur* med temaet »Europa: Medier og Politik« har igen spørgsmålet om medier og internationalisering som emne. Hensigten er ikke at summere op på de sidste ti års udvikling – det vil kræve mange bind, og i øvrigt er en sådan mediepolitisk historieskrivning foretaget en del andre steder. Formålet er derimod atter at sætte fokus på en række aktuelle udviklingstendenser i det europæiske medielandskab i krydsfeltet mellem politik og medier. Hvad der adskiller situationen fra for ti år siden er ikke mindst to forhold: For det første er Europa blevet et andet – og større, ikke mindst som følge af kommunismens sammenbrud og de deraf følgende forandringer i Rusland og de østeuropæiske lande. For det andet er Europa blevet en levende realitet – Europa er rykket tættere på. Europæisk lovgivning er blevet en del af danskernes hverdag – og den kolde krig i Europa er blevet afløst af varme krige og

konflikter med flygtningestrømme – også hertil landet. Også når det gælder medierne i Europa, er både forbrugere og medieforskere blevet en hel del erfarings rigere.

I 1986 var medieforskere ikke alle forsvarere af det nationale eller modstandere af internationalisering. Tværtimod hørtes mange positive røster om udenlandsk tv's fornyende indflydelse og professionalisme. Forskellen mellem dengang og nu er mindre et spørgsmål om holdninger, men snarere at internationalisering og kommerialisering i midten af firserne stadig var ret hypotetiske størrelser. Dengang kunne både medieforskere og mediebrugere være for eller imod af mere principielle årsager, idag vælger man konkret blandt mediernes udbud, fordi man har en righoldig erfaring – på godt og ondt – med hvad det faktisk er. Europæisk mediepolitik drejer sig i tråd hermed ikke om, hvorvidt en sådan må findes – men om hvordan den skal udformes i samklang med national, regional og anden international medieregulering. En anden vigtig forskel mellem dengang og nu er det europæiske (medie-)landskabs mere sammensatte natur – og en stigende erkendelse af denne sammensathed.

Udviklingen i det sidste årti afspejler sig også i mediepolitikken. I 1980'ernes første halvdel var den mediepolitiske diskussion i høj grad præget af udsigten til øget internationalisering, og de forskellige forslag til danske medieinitiativer var påvirket af denne kontekst. Mediekommissionen fandt ligefrem anledning til at nuancere denne forestilling om den udenlandske 'trussel' ved at fremhæve, at »indflydelsen fra udenlandsk tv langt fra kan være den eneste forudsætning, hvorunder en samlet dansk tv-politik kan anskues. Men det er givet, at spørgsmålet om konsekvenserne af det øgede tilbud af fremmed fjernsyn her i landet må spille en væsentlig rolle i debatten...« (Betænkning om et øget dansk tv-udbud; Mediekommissionen, 1983, s. 76-77). Medieudvalgets slutbetænkning fra 1996 om »Medierne i Demokratiet« er præget af en langt mere pragmatisk indstilling til internationaliseringen; den er blevet et mediepolitisk grundvilkår og fremfor at tage initiativer til at

dæmme op for det udenlandske, foreslår Medieudvalget etableringen af et »Mediernes kontaktudvalg«, en slags posthus for udveksling af informationer om den internationale medieudvikling mellem mediebranchen og de politiske beslutningstagere. Et initiativ, der sigter på at skabe en bedre manøvreedygtighed for danske medievirksomheder og for udformningen af dansk mediepolitik i en europæisk kontekst.

De problemstillinger, vi tager op her i dette nummer af Mediekultur reflekterer hver på sin måde, at Europa er blevet ændret, større og mere nærværende. Og en række af disse aktuelle problemer er også af mere generel og teoretisk interesse for medieforskningen. I Richard Collins indledende essay tages spørgsmålet om en europæiske kulturel identitet op til kritisk debat. Richard Collins undersøger rationalet for EU's engagement i mediepolitikken og peger på det uholdbare i at anvende en nationalistisk forestilling om sammenhæng mellem kultur og politik på europæisk niveau. I stedet peger han på det mere frugtbare i de funktionalistiske teorier, der prægede EF's første tiår, og som ikke gav megen plads til forestillinger om en fælles europæisk kulturel identitet.

Den italienske udvikling har i mange år fungeret som et kulturelt og politisk laboratorieforsøg, hvor konsekvenserne af kommercielt tv har kunnet iagttages i rendyrket form. Fra de øvrige europæiske lande er de glitrende italienske shows blevet betragtet med fascination og skræk som kvintessensen af kommercielt tv. Og mediemogulen Berlusconi's erobring af den politiske magt er blevet set som et udtryk for det mediemanipulerede demokratis gennembrud. I Leonardo Cecchinis artikel gives der en mere nuanceret forståelse af forholdet mellem medieforhold og politisk magt i Italien, og det illustreres hvorledes magten over medierne viste sig meget betydningsfuld i en situation, hvor det eksisterende politiske system og magtapparat brød sammen og et nyt skulle dannes.

Forandringerne i Rusland og de østeuropæiske land har ikke mindst givet anledning til en helt ny udvikling på medieområdet. Udviklingen har samtidig en mere generel interesse, idet den også har karakter af et socialt eksperiment: Man har mulighed for at iagttage, hvordan nye mediestrukturer skabes, når samfund »begynder forfra«. I Karol Jakubowicz's artikel tages der udgangspunkt i det forhold, at de østeuropæiske samfund er ved at gennemgå en proces, hvor medierne løsrives fra staten – en udvikling de vesteuropæiske samfund gennemløb for mange år siden. Udviklingen er imidlertid på ingen måde blot en lineær gentagelse af en tidligere vesteuropæisk udviklingsmodel, men

– som Jakubowicz påpeger i sin teoretisk-analytiske oversigt – kendetegnet ved flere forskellige modgående tendenser og udviklingsmuligheder.

I Andrei Gratchevs artikel om medieudviklingen i de stater, der tidligere udgjorde Sovjetunionen, gives der en belysning af mere konkrete vanskeligheder for udviklingen af en fri og uafhængig presse. Økonomiske og politiske begrænsninger presser ofte nyhedsmedierne til enten at undlade kritik af de nye magthavere eller til at lade sig opkøbe og finansiere af udenlandske medieinteresser.

Økonomisk og politisk afhængighed er imidlertid ikke forbeholdt østeuropæiske medier, men er fortsat et afgørende dilemma i den vesteuropæiske medieudvikling. Med udgangspunkt i en bestemt genres historie, dokumentarfilmen, belyser Ulla Jacobsen hvilke økonomiske vilkår, der før og nu har gjort sig gældende i forskellige europæiske lande, herunder hvilken rolle EU's midler spiller. Hun påviser, at skiftet i finansieringskilder for dokumentarfilmen har medført, at producenterne må tage andre indholds- og formmæssige hensyn end tidligere.

I Preben Sepstrups artikel behandles tv-programstrømme fra udlandet til Danmark. I den offentlige debat er udenlandsk tv's indflydelse på den hjemlige kultur et yndet emne. Denne artikel giver et tiltrængt faktuel og statistisk overblik over såvel udbuddet af udenlandsk produceret tv i Danmark og det faktiske forbrug af dette fordelt på forskellige genrer og kanaler.

Finn Frandsen og Søren Kolstrup tager fat om et aspekt af medieforskningens europæisering: den tyske sociolog Jürgen Habermas' offentlighedsbegreb og dets reception i Danmark i begyndelsen af 1970'erne, i Frankrig i slutningen af 1970'erne og i Storbritannien og USA fra slutningen af 1980'erne. De nationale politiske og forskningsmæssige særtræk har gjort receptionen og udviklingen af offentlighedsbegrebet ganske forskelligartet i de enkelte lande.

Endelig afsluttes dette nummer med en »backpage« artikel uden for temaet. Lennard Højbjerg tager i sin artikel »Audiovisuel formidling« afsæt i det forhold, at næsten alle højere uddannelser på medie- og kommunikationsområdet har fået en formidlingsdel, ofte i form af videoproduktionskurser. Artiklen diskuterer hvorvidt en sådan undervisning kan siges at være forskningsbaseret, og der præsenteres en metode, som gør det muligt at inddrage relevante teorier og begreber om audiovisuelle medier i formidlingsundervisningen.

Stig Hjarvard

Europæisk Kultur – et fantasifoster?

Af Richard Collins

Idette essay tager Richard Collins kritisk fat omkring en af det europæiske samarbejdes nælder: kulturen. I de sidste 10-15 år har integrationsbestrebelserne i EU været præget af en nationalistisk forestilling om snæver sammenhæng mellem kultur og politik. For at skabe et politisk-økonomisk samarbejde i Europa må der derfor udvikles en fælles europæisk kultur, siger fortalere. Ikke mindst på baggrund af erfaringer med pan-europæiske medieprojekter påpeger Richard Collins, at europæernes kultur og mediebrug er mere forskellig end de integrationsivrige bryder sig om. I stedet peger han på en række andre teoretiske bidrag fra bl.a. Habermas og funktionalismen, der i stedet understreger, at europæisk samarbejde kan ske på tværs af kulturforskelle.

Kultur er som bekendt et vanskeligt begreb. Som den engelske teoretiker Raymond Williams sagde, i hvad der må være en af de mest citerede betragtninger om kultur, »Kultur er et af de to eller tre mest komplekse ord i sproget«, (Williams, 1976: 46). Det er svært nok at analysere kulturformer i en enkelt kultur – en sproglig/politisk/social sammenhæng, men det er halsbrækkende hasarderet i en europæisk sammenhæng, hvor de kulturelle erfaringer og forudsætninger er forskellige i hvert af de europæiske lande. Der er få andre emner, hvor et enkelt europæisk lands udtalelser kan være mere problematiske, end når snakken falder på europæiske temaer og udvikling inden for kulturområdet.

Det vil være tydeligt, at jeg har en engelsk indfaldsvinkel. Lige som de fleste andre europæere taler jeg kun få (2 1/2) ud af de 11 officielle unionsprog og kender kun min eget sprogfællesskabs kultur indefra. Nogle vil derfor mene, at denne redegørelse for den kulturpolitiske udvikling i Europa bærer for tydeligt præg af en engelsk særegenhed med hensyn til erfaring og perspektiv. Men det, som kunne være en begrænsning, støtter i virkeligheden mit argument: det er bedre at opfatte den europæiske kultur som pluralistisk. Det er fristende at bandlyse forskelle, når man møder dem, og nogle vil synes, at mine betragtninger om kulturpolitik og min fortolkning af den nyere europæiske kulturhistorie er temmelig »europæisk«. En sådan uoverensstemmelse vil i det mindste på nogle punkter underbygge mit tema, som er, at vi alle har hver vores forestillinger, hver vores værdisæt

og hver vores europæiske kultur. Disse forskelle udpeger ikke nogle som mere og andre som mindre europæiske, snarere gør de os til deltagere i en dialog, hvor vi alle er europæere, men på forskellig måde.

Sprogforskelle

Det er åbenlyst, at engelsk-, portugisisk- og spansktales endes erfaring er anderledes end, de som taler et af de andre officielle sprog i det europæiske fællesskab. Engelsk-, portugisisk- og spansktales er en del af internationale sprogfællesskaber, hvor størstedelen af deres sprogfæller bor uden for Europa. Derimod er det et overvældende flertal af de dansk-, hollandsk-, finsk-, tysk-, græsk-, italiensk-, og svensktalende, som bor i Europa. Frankrig er et interessant tilfælde, fordi der er flere fransktalende udenfor end i Europa, men de færreste ville gøre indsigelse mod Frankrigs kulturelle hegemoni i »La Francophonie«.

Selvfølgelig er sprog og kultur ikke det samme, det er Frankrig og Quebec; England og Australien; Brasilien og Portugal eksempler på – men de er tydeligvis forbundne, selvom det ikke er helt så tæt som Elie Kedourie, en af de store engelske teoretikere om nationalisme foreslog, da han skrev: »sprog er ikke kun et redskab til rationelle forslag, det er et ydre udtryk af en indre erfaring, resultatet af en bestemt historie, arven fra en specifik tradition« (Kedourie, 1966:62). Alt andet lige er det sandsynligt, at medlemmerne af en enkelt sprog-